

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

Η λέξη

Άνοιξη

Τέσσερις εποχές

Θα είμαι λακωνικός. Όπως ήμουν ανέκαθεν στη ζωή μου. Άλλωστε δύο ορόφους πιο πάνω με περιμένει η θηλιά. Έχω ενισχύσει τον κόμπο της με κορδόνι χαρταετού. Η άκρη του σκοινιού είναι στερεωμένη με σύρμα στο μπαλκόνι της μεζονέτας μου. Συνεπώς, τι νόημα έχουν τα λόγια; Οφείλω όμως να πω πως ποτέ δεν περίμενα ότι μια λέξη – ένα όνομα – θα γινόταν βρόχος στο λαιμό μου κυριολεκτικά.

Από το όνομα αυτό είμαι αθεράπευτα εξαρτημένος. Κάθε προσπάθεια για απεξάρτηση υπήρξε ανεπιτυχής. Ίσως γιατί κάθε επαφή μου με αυτό ήταν ανέκαθεν ηδονική, σαν τα πλατσουρίσματα των παιδιών στην κρύα θάλασσα τις πρώτες μέρες του καλοκαιριού.

Οι αντιδράσεις μου μάλιστα κατά καιρούς με έχουν καταντήσει γελοίο, πρώτα πρώτα στον ίδιο μου τον εαυτό. Όπως τριάντα πέντε χρόνια πριν, όταν έσπασα την μπαγκέτα του μαέστρου και, πετώντας τα κομμάτια της από το παράθυρο, τα φανταζόμουν να πλέουν στα ρυάκια της πρώτης φθινοπωρινής μπόρας εκείνης της χρονιάς οδεύοντας προς τον υπόνομο. Αναρωτιόμουν τότε αν το βίαιο ξέσπασμά μου οφειλόταν στο φιάσκο των μουσικών έργων μου ή, ίσως, στο όνομα, τη μοιραία λέξη. Μια μόνο λέξη είχε τη δύναμη να συντρίψει τη διάθεση να ονειρεύομαι;

Δύο μέρες πριν, μεσημέρι στο κέντρο της χειμωνιάτικης, παγωμένης Αθήνας, προσπαθούσα πάλι να διώξω τη λέξη από το μυαλό μου καθώς βάδιζα προσεκτικά στις γλιστερές, μισοσπασμένες πλάκες των πεζοδρομίων, ανάμεσα στα σκαρφαλωμένα αυτοκίνητα, όταν σ' έναν ολόσωμο καθρέφτη δίπλα στη βιτρίνα ενός κομμωτηρίου είδα μια φιγούρα σκυφτή, ρυτιδιασμένη να έρχεται κατά πάνω μου με μικρά, διστακτικά βήματα. Το πρόσωπο θύμιζε τις μουτσούνες που τόσο με διασκεδάζαν την περίοδο των Απόκρεω.

Ενστικτωδώς έκανα στο πλάι. Βλέποντας όμως τον άνθρωπο απέναντί μου να επαναλαμβάνει το ίδιο συνειδητοποίησα ότι εκείνος ο άλλος ήμουν εγώ. Κόντευσα να χάσω την ισορροπία μου. Η φιγούρα εκείνη ανήκε σ' εμένα. Ήταν δυνατόν; Αποδεχόμουν να έχω αλλάξει, αλλά τόσο πολύ; Ήμουν εγώ το αποστεωμένο ερείπιο που έδειχνε ο καθρέφτης;

Κοίταξα γύρω έτοιμος να ζητήσω συγγνώμη από τους περαστικούς για την κακοφωνία που προκαλούσα, μα κανείς δεν έδειχνε να με συμμερίζεται. Και όμως εκείνη τη στιγμή συνειδητοποίησα ότι ναι, ήμουν πια γέρος, και είχα πάρει τη σωστή απόφαση, αφού η ζωή μου είχε καταντήσει πλεονασμός.

Προσέχοντας να μην πέσω, συνέχισα την πορεία μου ώστε να ολοκληρώσω το σχέδιο όπως ακριβώς το είχα συλλάβει. Δεν ήθελα να γίνω γελοίος στον ίδιο μου τον εαυτό αναβάλλοντας την εκτέλεση μιας απόφασης τόσο σοβαρής, καθώς, φυσικά, δεν επρόκειτο να ανεχτώ να κρέμομαι από το λαιμό με γύψο στο πόδι.

Η αποφυγή ενός μικροατυχήματος σε μια πλάκα πεζοδρομίου και η πιθανότητα να τεθώ εκτός θέματος, ως συνήθως, από αντιφάσεις που αναστάτωναν τη ζωή μου ζωντάνεψαν μέσα μου το κάζο που είχα πάθει στο Παγκόσμιο Ουρολογικό Συνέδριο της Ταϊλάνδης.

Ήμουν τότε αναπληρωτής καθηγητής, επικεφαλής της ελληνικής ομάδας. Είχα πολλά στο μυαλό, και ακόμη περισσότερα στην

ψυχή μου. Την προηγούμενη μέρα όμως είχα προκαλέσει τις καλύτερες εντυπώσεις. Παρασυρμένος ίσως από αυτό, εξαπατημένος από τον ίδιο μου τον εαυτό, νόμισα ότι μπορούσα και πάλι να κάνω το συνέδριο να κρέμεται από τα χείλη μου. Σαν πρωτάρης λοιπόν μπλέχτηκα στην Προϊστορία.

Αντί να μπω κατευθείαν στο θέμα της ανακοίνωσης, τη θεραπευτική ορχεκτομή, ξεκίνησα με τον Άττι της μυθολογίας, που τον είχε ερωτευτεί η Κυβέλη. Για να τον εκδικηθεί επειδή δεν ανταποκρινόταν στον έρωτά της, του ενέπνευσε μανία που οδήγησε στον αυτοευνουχισμό του. Πριν πεθάνει όμως από αιμορραγία, η θεά τον λυπήθηκε και τον μεταμόρφωσε σε δέντρο. Ευνούχοι ιερείς κάθε Μάρτη πάθαιναν γύρω από το δέντρο αυτό αμόκ. Όντας σε έκσταση, ευνούχιζαν όσους χόρευαν μαζί τους με μαχαίρια που είχαν ακονίσει καλά. Εκείνοι που κατάφερναν να επιζήσουν αφήναν τους κομμένους όρχεις τους στις εισόδους των σπιτιών και οι οικογένειες από μέσα έφερναν γυναικεία ρούχα, που οι ευνούχοι τα φορούσαν σε όλη τους τη ζωή.

Βλέποντας στο συνέδριο τους συναδέλφους να ανακαθίζουν με ενδιαφέρον στις μπλε βελούδινες πολυθρόνες του αμφιθεάτρου, έχοντας μπουχτίσει από στατιστικά στοιχεία σε ετοιματζίδικα σλάντζ, παρασύρθηκα. Είπα για τους Ασσύριους, τους Αιγύπτιους, τους Έλληνες, τους Βυζαντινούς, τους Τούρκους. Αντιλαμβανόμενος ότι κάποιοι από αυτούς που έβγαιναν από την αίθουσα άρχισαν να κοντοστέκονται και να ακούν όρθιοι, ενώ άλλοι παραμέριζαν τις κουρτίνες και έμπαιναν βιαστικά, όλο ενδιαφέρον,μίλησα για τεχνικές ξεχασμένες στο χρόνο, την εκτόμηση και τη σύνθλιψη.

Είδα ότι η σύνθλιψη – το μαλάκωμα των όρχεων ενός νηπίου σε πιθάρι με ζεστό νερό και στη συνέχεια η συμπίεσή τους με τα δάχτυλα μέχρις ότου διαλυθούν και χαθούν εντελώς – άγγιζε τους «σκληραγωγημένους» συναδέλφους. Παίρνοντας θάρρος θύμισα τους Κινέζους ευνούχους, που φύλαγαν σε οινόπνευμα τους δι-

κούς τους όρχεις ώστε, όταν πεθάνουν, να ταφούν με αυτούς σαν ακέрайοι άντρες. Είχα αρχίσει να λέω για τους δουλέμπορους του καιρού μας, τους προαγωγούς της Άπω Ανατολής, που αγοράζουν αγοράκια και τα ευνουχίζουν ετοιμάζοντάς τα για την αγορά του έρωτα, όταν ο χρόνος τελείωσε.

Η υπόμνηση από την έδρα με έκανε να νιώσω γελοίος. Ο επόμενος ομιλητής περίμενε με το ένα πόδι στο βάθρο περιστρέφοντας το δείκτη λείζερ στο δεξί του χέρι επιδεικτικά. Τόσο γρήγορα είχε περάσει η ώρα; Ζήτησα ψελλίζοντας δύο λεπτά ακόμη. Στο προεδρείο χαμογέλασαν αμήχανα. Δύο λεπτά; Δεν είχα καλά καλά ξεκινήσει. Δεν είχα προλάβει καν να μπω στην ανακοίνωση. Κατέβηκα αναγκαστικά. Από την ταραχή μου παραλίγο να πέσω. Είδα τα πρόσωπα των θεατών στις πρώτες σειρές να πλησιάζουν με μεγάλη ταχύτητα. Έπεφτα λοιπόν! Είδα τα γόνατά τους, το πάτωμα. Τα χειροκροτήματα σταμάτησαν ξαφνικά και ένα «α!», μια ομαδική κραυγή, επανέφερε την ισορροπία μου.

Οι υπόλοιποι της ομάδας με κοίταζαν με κατανόηση και ταυτόχρονα με ειρωνεία. Ο ένας ήταν αναπληρωτής, όπως εγώ. Σε λίγο θα μονομαχούσαμε για την έδρα του τακτικού καθηγητή. Κάτι άστραψε στο μυαλό μου. Δεν ήταν η πρώτη φορά που παραλίγο να πέσω νιώθοντας μια δυσάρεστη ψυχρολουσία.

Άθελά μου γύρισα στο παρελθόν. Είδα ολοζώντανα στις πρώτες θέσεις τα βλέμματα των συμμαθητών μου. Ξανακατέβαινα και τότε από την έδρα. Μόνο που εκείνη δεν ήταν όπως το βήμα του συνεδρίου, πολυτελής, από διάφανο πλεξιγκλάς, με οθόνες, κρυφούς φωτισμούς, μοντέρνα γραφικά και πολύχρωμες ορχιδέες. Κατέβαινα από ένα ξύλινο βάθρο, σκονισμένο, απλάνιστο, γεμάτο σκλήθρες, ασπρισμένο σχεδόν από τις κιμωλίες που έλιωναν στον μαυροπίνακα, τουλάχιστον σαράντα χρόνια πριν.

Έξω, κάτω από έναν επιφυλακτικό, πρώιμο ανοιξιάτικο ήλιο που, σαν τον σιδερά με τη φουφού και την οξυγονοκόλληση απέναντι από το σχολείο, δοκίμαζε την ισχύ των ακτίνων του, η έκτη τάξη έκανε πρόβες για την παρέλαση. Από τα ανοιχτά παράθυρα έφταναν στ' αυτιά μας τα πατριωτικά τραγούδια που έλεγαν τα παιδιά για να συγχρονίζουν το βήμα τους.

Η δασκάλα μας, μια στρουμπουλή κυρία που είχε καταφθάσει στις αρχές του σχολικού έτους με την όμορφη κόρη της – την κόρη που έφερε το όνομα που θα με βασάνιζε στο εξής –, μας είχε ενθουσιάσει εθνικά μιλώντας για την επέτειο της 25ης Μαρτίου. Σήκωσα το χέρι:

«Θέλω να βγάλω λόγο, κυρία!»

Και έβγαλα. Εντελώς απροετοίμαστος. Το μόνο που είχα στο μυαλό μου ήταν η αρχή:

«Αυτό το χόμα που πατάμε δεν είναι δικό μας...»

Εννοούσα ότι ανήκει στους προγόνους που θυσιάστηκαν για την ελευθερία μας, μα ούτε αργότερα, ούτε ποτέ κατάφερα να θυμηθώ τι είπα στη συνέχεια. Η προφανής αδυναμία να προβλέπω τι μέλλει γενέσθαι ύστερα από μία ή δύο το πολύ κινήσεις ήταν η αιτία για όλα τα δεινά της ζωής μου.

Αν μου είχαν κόψει τότε το βήχα, ίσως τώρα να μην περίμενα

το ξημέρωμα έχοντας γερά δεμένο το σκοινί στα κάγκελα της σοφίτας. Ούτε θα είχα έτοιμο τον *Γκασπάρ της νύχτας* στο cd player, συνοδό μου στην πτώση. Ψοφούσα για παράτες και συμβολισμούς. Και με σκανδάλιζε ο φθόνος των άλλων.

Θυμάμαι λοιπόν που είχα σκουντουφλήσει και τότε κατεβαίνοντας από την έδρα. Η προσοχή μου είχε αποσπαστεί, διότι άθελά μου είχα δει τα εμβρόντητα βλέμματα των συμμαθητών μου να σκιάζονται από ένα μείγμα φθόνου και αμφισβήτησης όταν άκουσαν τη δασκάλα μας να λέει ότι θα έπρεπε να με βάλουν «κατ' εξαίρεση» στην παρέλαση με τους μεγάλους της έκτης.

Έτσι και έγινε. Περπατώντας λοιπόν με βήμα σταθερό, με το πόδι να χτυπά τη γη, αισθανόμουν μπροστάρης, έστω και στο τέλος του σχηματισμού. Ποιος να 'ξερε τα μεγαλεπήβολα όνειρα που αναδεύονταν βαθιά στην ψυχή μου! Η ομιλία μου, φοβάμαι, ήταν ένα βήμα που το προετοίμαζα υποσυνείδητα από καιρό. Η συμμετοχή στην παρέλαση, η υπέρτατη τιμή να υπερπηδήσω δύο τάξεις, έστω και για λίγα πρωινά μέχρι τη μεγάλη εθνική εορτή, ήταν αποτέλεσμα της προσπάθειας να κερδίσω το θαυμασμό τής στρουμπουλής κυρίας με το μητρικό χαμόγελο και να νικήσω την κόρη της, για την οποία ένιωθα έναν ακατανίκητο ανταγωνισμό από τη μέρα που είχαν έρθει από τη Βέροια.

Ο πατέρας της καινούργιας μου συμμαθήτριας ήταν επίσης εκπαιδευτικός. Μετά την επανάληψη των εκλογών του Νοεμβρίου 1963 στις αρχές του επόμενου χρόνου είχε έρθει και εκείνος στο σχολείο μας. Είχε αναλάβει τις μεγαλύτερες τάξεις και τη θέση του διευθυντή.

Όπως κουτσομπόλευε μια γειτόνισσά μας, οι απανωτές εκλογές είχαν βοηθήσει τους γονείς της συμμαθήτριας να τελειώσουν γρηγορότερα τη θητεία τους στην επαρχία και να διοριστούν στο σχολείο μας, που ανήκε σχεδόν στην Αθήνα. Είχαν και μια κόρη ακόμη. Ήταν μεγαλύτερη σε ηλικία και εκείνη τη χρονιά είχε μπει στο πανεπιστήμιο. Είχαν πιάσει σπίτι στα νεόχτιστα, «πίσω

από το σχολείο», στο δρόμο που μετά τα εργοστάσια και το μεγάλο φουγάρο κατηφόριζε προς τον παραπόταμο του Ποδονίφτη.

Η κόρη της δασκάλας είχε κάνει κάθετη εφόρμηση από την αρχή. Ήθελε να φαίνεται η καλύτερη μαθήτρια. Αν και η μητέρα της την αγνοούσε συνήθως, προφανώς επιτούτου, εκείνη επέμενε. Έλεγε πάντα το μάθημα όταν με τα πολλά τη ρωτούσε, σήκωνε χέρι για το παρακάτω. Έκανε ωραία γράμματα. Δεν έκανε λάθη στην ορθογραφία.

Έβλεπα την κορόνα του πρώτου μαθητή την οποία κατείχα να κινδυνεύει. Ανησύχησα. Την παρακολουθούσα με την άκρη τού ματιού στο δεύτερο θρανίο της μεσαίας σειράς να γράφει και να προσέχει στον πίνακα και τη μισούσα. «Αμ', θα μάθεις ποιος είμαι», έλεγα μέσα μου.

Έβραζα που δεν γύριζε να κοιτάξει τους άλλους, και προπα-ντός εμένα. Στο διάλειμμα έκανε παρέα με μια κακή μαθήτρια, μόνο και μόνο επειδή ήταν γειτόνισσες. Αυτό μου προξενούσε μεγάλη εντύπωση.

Στην αρχή λοιπόν τη ζήλευα πολύ. Αργότερα συμβιβάστηκα. Εκείνη θα ήταν η καλύτερη μαθήτρια στα κορίτσια και εγώ ο καλύτερος μαθητής στα αγόρια.

Έγραφα τότε με μακρόστενα, πλαγιαστά γράμματα. Τα δικά της ήταν στρογγυλά και όρθια. Άρχισα να γράφω με τον ίδιο τρόπο. Όταν η δασκάλα υπαγόρευε ορθογραφία, έβλεπα με την άκρη του ματιού μου πότε η καινούργια μαθήτρια έπιανε το μολύβι στο χέρι της. Έπιανα το δικό μου την ίδια στιγμή. Έγραφα με τον ίδιο τρόπο, στον ίδιο ρυθμό.

Στο διάλειμμα, που ήμουν επιμελητής και έμενα να προσέχω την τάξη ενώ οι άλλοι έπαιζαν στο προαύλιο, άνοιγα κλεφτά το τετράδιό της. Έβλεπα στα γραπτά της τη δύναμη του πρωτότυπου. Στα δικά μου τετράδια με στενοχωρούσε η αδυναμία της κόπιας. Διόρθωνα μια λεπτομέρεια που είχε στο άλφα της. Έκανα λίγο γυριστό το τέλος του ήτα.

Άρχισα να ζηλεύω το μολύβι της. Ήταν μακρύ και πολύχρωμο και, αντί για γομολάστιχα, είχε στην άκρη το κεφάλι ενός από τα τρία γουρουνάκια. Ντρεπόμουν να πάρω το ίδιο μολύβι. Αγόραζα μολύβια κατάμαυρα, χωρίς σχέδια και χωρίς γομολάστιχα στην άκρη. Επίσης, ζήλευα τον λευκό, πάνινο γιακά της ποδιάς της. Ας φορούσαν τέτοιους όλοι οι συμμαθητές μας. Όταν ο δικός μου, ο μοναδικός νάιλον γιακάς του σχολείου, μου κοκκίνισε το λαιμό, αρνήθηκα να φορέσω τον πάνινο που έραψε η μητέρα μου. Έπαψα να φορώ γιακά εντελώς. Δεν ήθελα να μοιάζω με τους άλλους.

Στις 22 Νοέμβρη της προηγούμενης χρονιάς, λίγο μετά τις εκλογές, είχε πεθάνει ο Κένεντι. Είχαμε ανεβάσει τις σημαίες, την κανονική στο μπαλκόνι του διευθυντή και τη μεγάλη στο ψηλό κάθετο κοντάρι του προαυλίου, μεσίστιες. Ο χοντρός δάσκαλος της πέμπτης, με το προγούλι και τα φουσκωτά μάγουλα, που ήταν τότε διευθυντής, μας είχε μιλήσει από το μικρόφωνο.

Ήμαστε παραταγμένοι όλοι στο προαύλιο με τις τσάντες στους ώμους, έτοιμοι να ξεσπάσουμε σε ζητωκραυγές λόγω της αργίας που προϋπέθετε το τριήμερο πένθος για τη δολοφονία του Αμερικανού προέδρου. Τα μάτια των συμμαθητών μου έλαμπαν. Κρατούσαν το στόμα τους να μην ξεσπάσουν.

Εγώ όμως δεν συμεριζόμουν τη χαρά τους. Εκείνος ο Νοέμβρης ήταν μια αλυσίδα ολόκληρη από διακοπές: πρώτα οι εκλογές, μετά ο θάνατος ενός δασκάλου από συγκοπή και τέλος η δολοφονία του Κένεντι. Θα κάναμε διπλά Χριστούγεννα, αλλά εγώ δεν χαιρόμουν καθόλου που δεν θα πήγαινα στο σχολείο.

«Τζον Φιτζέραλντ Κένεντι», έλεγα και γέμιζε το στόμα μου. Ονειρευόμουν μια μεγαλόπρεπη λέξη, ένα Φιτζέραλντ στη μέση και του δικού μου ονόματος. Ίσως θα έπρεπε να χρησιμοποιώ σε μόνιμη βάση το πατρώνυμό μου. Δυστυχώς όμως, στην Ελλάδα όλοι προσπαθούν να μειώνουν τα πράγματα, αντί να τα μεγεθύνουν.

Εγώ, πάλι, όχι. Ακόμη και όταν κατέγραφαν στο σχολείο πόσα δωμάτια είχαμε στο σπίτι για να δουν ποιοι από μας έμεναν σε